

Europa als politieke arena

Marloes Beers & Liesbeth van de Grift

TVGESCH 130 (1): 1–3

DOI: 10.5117/TVGESCH2017.1.BEER

Nog niet zo lang geleden, in 1983, ondertekenden de leiders van de toenmalige tien lidstaten van de Europese Gemeenschap een ‘Plechtige Verklaring’. Op basis van ‘een besef van een gedeelde bestemming en de wens om de Europese identiteit te bevestigen’ gaven zij aan te streven naar ‘een steeds nauwere Unie tussen de burgers en de lidstaten van de Europese Gemeenschap’. De gevleugelde woorden van een ‘ever closer union’, die al in het Verdrag van Rome uit 1957 waren opgenomen, zijn symbool geworden voor het jarenlange – en in de ogen van criticasters naïeve – geloof van politici dat Europese integratie een proces behelst dat ondanks zichtbare haperingen altijd *voorwaarts* gaat en het opgaan van de natiestaat in een steeds nauwer verband als onvermijdelijk einddoel heeft. Door deze bril hebben ook historici en politieke wetenschappers het Europese integratieproces lange tijd geanalyseerd.

Dit vooruitgangsgeloof is na de weggestemde Europese Grondwet, de eurocrisis en het aanstaande vertrek van Groot-Brittannië uit de Unie moeilijk vol te houden. Van de weeromstuit zwaait de klepel nu de andere kant op. In de publieke perceptie lijkt de EU te verworden tot een door

technocraten opgedrongen en altijd al door burgers gewantrouwd politieke constellatie. ‘Brussel’ staat gelijk aan ongekozen eurocraten; regeringen van lidstaten houden in onderhandelingen met Europese instellingen de soevereine rechten hoog. Dit terwijl een verenigd Europa in de beginjaren toch op een groot enthousiasme onder Nederlandse burgers kon rekenen, zoals de uitslagen van de in 1952 georganiseerde proefreferenda in Bolsward en Delft lieten zien (zie de foto op de voorpagina van dit nummer).

De nadruk op de staat als exclusieve bemiddelaar tussen zijn burgers en ‘Europa’ vernauwt het perspectief en heeft als gevolg dat de grote verwevenheid van supranationale, nationale, regionale en lokale overheden – het zogenaamde systeem van *multilevel governance* dat de Europese Unie kenmerkt – buiten beeld raakt. In dit themanummer pleiten wij ervoor om meer aandacht te besteden aan al die andere actoren die de politieke arena van Europa in de loop van de tijd hebben betreden, zoals daar zijn het bedrijfsleven, niet-gouvernementele organisaties, belangengroeperingen en experts en hun transnationale netwerken, en zo het Europese integratieproces mede hebben vormgegeven.

Wij keren ons bovendien tegen de klassieke benadering van grote momenten waar grote besluiten genomen worden vanuit rationele overwegingen. In plaats daarvan proberen we het procesmatige van de integratie te begrijpen. Niet vanuit een neo-functionalistische (*spill-over*) logica die stelt dat de voortgang van de integratie onvermijdelijk is zodra het proces is ingezet op één beleidsterrein en zich vervolgens ontwikkelt als een olievlek, maar juist vanuit een ruimere invalshoek die ook falen of structurele desintegratie bespreekbaar maakt. In dit themanummer willen we de geleidelijke vormgeving van een nieuwe, veranderende politieke arena door verschillende actoren in beeld proberen te krijgen.

We sluiten daarmee aan bij de nieuwe wegen die historici de afgelopen jaren in het historiografische debat over Europese integratie zijn ingeslagen. Van die ontwikkelingen willen we de lezers van *Tijdschrift voor Geschiedenis* met dit themanummer graag kennis laten nemen. De artikelen zijn casestudy's waarin de auteurs de voorgestelde benaderingen hebben toegepast. Uit pragmatische overwegingen dient Nederland in de meeste bijdragen als geografische locus, maar de nieuwe benaderingen en thema's die voor de Europese integratiegeschiedenis voorgesteld worden zijn geenszins Nederlands en laten zich op diverse lidstaten en fasen van de integratie toepassen.

Een uitgebreide behandeling van de nieuwe benaderingen die de internationale historiografie van het Europese integratieproces in het laatste decennium beïnvloed hebben, biedt Wim van Meurs (Radboud Universiteit Nijmegen) in zijn artikel 'Et tu, EU-historicus? Actuele crises en integratiegeschiedenis'. Hij zet boven-

dien uiteen welke onderzoeksagenda er naar zijn mening in het huidige tijdsgewricht voor historici van Europa en Europese integratie ligt. Anne-Isabelle Richard (Universiteit Leiden) reist terug in de tijd en laat zien dat diverse maatschappelijke organisaties zich in het interbellum hardmaakten voor Europese samenwerking. Zij nuanceert daarmee de veelgehoorde tweedeling tussen een 'Europeesgezinde elite' en 'gewone burgers'. Tegelijkertijd benadrukt zij dat mondiale belangen voor Nederland altijd zwaar wogen en er dikwijls voor zorgden dat Europese samenwerking op het tweede plan kwam te staan. In zijn bijdrage "Gelovige ambachtslieden, bezig met een nuchter handwerk." De Nederlandse identificatie met Europese integratie in de jaren vijftig' betoogt Robin de Bruin (Universiteit van Amsterdam) dat er in Nederland tot de jaren zestig een gedeelde positieve grondhouding ten aanzien van Europese integratie bestond, die grotendeels terug kan worden gevoerd op de formatieve ervaringen van een vooroorlogse generatie van politici. Vooral de economische crisis deed bij haar het besef ontstaan dat Europese integratie een voorwaarde was voor welvaartsvergroting. Deze 'informele' dimensie vormt een belangrijke aanvulling op analyses die de verklaring voor het integratieproces vooral zoeken in rationele besluiten die gestoeld zijn op 'nationale belangen'.

De tweede helft van het themanummer brengt actoren in beeld die in handboeken van de Europese geschiedenis veelal buiten beeld blijven, maar het integratieproces in belangrijke mate beïnvloed hebben en daar zelf ook weer beïnvloed door zijn.

'Europeanisering' als een proces waarin

ationale instituties zich op Brussel gaan richten en gebruik maken van de mogelijkheden om via deze weg invloed uit te oefenen op beleid wordt zichtbaar in het artikel van Karin van Leeuwen, 'Inbraak in "sprookjesland"'. Het Europees recht en de politieke strijd rondom de commercialisering van de Nederlandse televisie'. Aan de hand van een casestudy naar een aantal rechtszaken over de opkomst van commerciële televisie laat zij zien dat ook in Nederland maatschappelijke actoren in toenemende mate van het Europees recht gebruikmaakten om tegen de eigen overheid te procederen en daarmee politieke invloed uit te oefenen.

De Europeanisering van verschillende beleidsterreinen leidde er ook toe dat maatschappelijke actoren zich op hun beurt genoodzaakt zagen tot een herbezinning op de eigen identiteit en hun poli-

tieke positionering. In een casestudy naar de 'Europeanisering' van de radicale, activistische NGO Greenpeace International laten Hans Rodenburg, Guus Wieman en Liesbeth van de Grift (Universiteit Utrecht) in het artikel 'Milieuactivisten in maatpak. De Europeanisering van Greenpeace International (1987-1993)' zien dat de vraag hoe met 'Europa' om te gaan deze organisatie voor belangrijke dilemma's stelde. Van een vanzelfsprekend Europeaniseringsproces was geen sprake; de overgang naar het Europese niveau en de lobby bij Brusselse instituties werd ernstig bemoeilijkt door de heersende ideeën en bestaande structuren binnen de organisatie. Ook hier komt een beeld van Europese integratie naar voren als een proces van vallen en opstaan in plaats van een reeks van weloverwogen rationele besluiten.

